

Suvi-Tuulia Franzen-Ylijoki
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK) + varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus
Opinnäytetyö, 2020

**”KUN TÄÄLLÄ ON NYT KEIJU JA SEN KOTI, NIIN
SAMMAKON ON MUUTETTAVA TUONNE”**

Kolme pientä metsäretkeä pedagogisena keinona

TIIVISTELMÄ

Suvi-Tuulia Franzen-Ylijoki

"Kun täällä on nyt keiju ja sen koti, niin sammakon on muutettava tuonne" Kolme pientä metsäretkeä pedagogisena keinona

31 sivua

Kevät 2020

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)+ Varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus

Lapsen luonnossa liikkuminen ja siitä nauttiminen on tärkeä osa varhaiskasvatusta. Lasta ohjataan oivaltamaan luonnon monimuotoisuus ja pyritään ohjaamaan ympäristöystävälliseen toimintaan pedagogisin keinoin. Tässä toiminnallisessa opinnäytetyössä ympäristökasvatusta toteutettiin metsäretkien avulla Ojakkalan päiväkodin lapsiryhmän kanssa. Lapset olivat 5-6 -vuotiaita. Metsäretkiä oli kolme, joissa menetelminä käytettiin sadutusta, havainnointia ja valokuvausta. Jokainen metsäretki oli yksittäinen kokonaisuus, jossa pääaiheena oli ympäristökasvatus. Tavoitteena oli tutustuttaa lapset fyysisesti luontoon ja opettaa heille leikin avulla, mitä kaikkea metsässä voi tehdä. Samalla lapset oppisivat luonnon kiertokulusta ja saisivat tietoa erilaisista kasveista, joita metsässä kasvaa.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsitellään 5-6 -vuotiaan lapsen ikätasoisuutta, varhaiskasvatustilaa ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteita osana ympäristökasvatusta varhaiskasvatuksessa. Lähteinä käytettiin julkaisuja ympäristökasvatuksesta, ihmisen psykologisesta kehityksestä, osallisuudesta, sadutuksesta ja havainnoinnista varhaiskasvatuksessa sekä valokuvauksesta dokumentoinnin keinona.

Toiminnallisen osuuden tavoitteet onnistuivat arvioni mukaan hyvin. Lapset oppivat uusia asioita luonnosta ja he kyselivät paljon luontoon liittyvistä ilmiöistä. Lasten kiinnostus kasveista lisääntyi. Kolmannella metsäretkikerralla he kiinnittivät huomiota luonnon monimuotoisuuteen kysyen esimerkiksi kuinka puut lahoavat ja tekivät huomioita eri puulajeista. Kasvattajat saivat uusia ideoita metsäretkiin ja siihen, kuinka voivat lasten kanssa seurata eri vuodenaikojen vaihtumista valokuvaamalla saman kohdan metsästä eri vuodenaikoina.

Avainsanat

Ympäristökasvatus, päiväkotitoiminta, varhaiskasvatus, sadutus, valokuvaus, havainnointi

ABSTARCT

Suvi-Tuulia Franzen-Ylijoki

"Because there is now the fairy and its home, the frog has to move there" Three little forest excursions as a pedagogical means

31 Pages

Spring 2020

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services

Option in Early Education

Bachelor of Social Services

Essential part of early childhood education is moving in nature and enjoying it. The child is guided to become aware of nature's diversity and the aim is to lead the child towards environmental-friendly activity in pedagogical ways.

In this operational thesis environmental education is implemented by forest excursion with a group of children from Ojakkala daycare center. Children were 5 to 6 years old. The implementation included three excursions in which story crafting, observation and photography was used as a method. Every forest excursion was an individual unity, where environmental education is the main subject. The aim was to familiarize children to nature physically ja teach them by means of play what kind of things they could do in the forest. At the same time the children would learn about natural circulation and would get some information about different kinds of plants, that grows in the forest.

The theory of the thesis comprises the age level of 5 to 6-year-old child, the early education law, the National core curriculum for early childhood education and care as a part of environmental education in early childhood education. Different publications of environmental education, human psychological evolution, participation, story crafting and observation in early childhood education and documentation by photography has been used as source.

The conclude, the functional part of the thesis went well. The children learned new things about nature and they asked a lot of questions due to natural phenomena. The intrest about plants grew. In the third forest excursion they paid attention to natures versitiley by asking for example, how do trees rot and they made observations about different species of trees. Educators got new ideas for the forest excursions and how they can follow the change of the season by photographing the same spot of the forest at different seasons.

Keywords environmental education, daycare center, early childhood education, story crafting method, photography, observation

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 LUONTO LASTEN OPPIMISYMPÄRISTÖNÄ	6
2.1. 5-6- vuotias lapsi ja leikki	6
2.2. Varhaiskasvatuslaki ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet	7
2.3 Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa	9
3 METSÄRETKIEN TOTEUTUS.....	132
3.1 Teoria metsäretkien suunnittelun tukena	12
3.2 Metsäretkien suunnittelu ja toteutus	15
3.3 Arviointi	21
4 POHDINTA	28
LÄHTEET	26

1 JOHDANTO

Luonnossa liikkuminen tukee lapsen sosiaalista kasvua ja lisää lapsen havainnointikykyä ympäristöstään. Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista, jossa painotetaan kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta. (Varhaiskasvatuksen perusteet 2018, 7-8.) Lapsen mielikuvitus ja aistiherkkyys saavat tukea luonnossa liikkumisesta (Tuormaa 2016, 7-8).

Ympäristökasvatuksen perusarvoja ovat toisten huomiointi ja yhteisen vastuunottaminen. Yksi tavoite ympäristökasvatuksella on, että lapsi on aktiivinen ja osallistuva toimija ja saa kokemuksen olevansa osallinen tulevaisuuden rakentajana. Positiivisella yhteydellä luontoon on havaittu olevan vaikutusta kokemusten ja havaintojen tuottamaan hyvään oloon. Luontokokemukset rikastuttavat ja kasvattavat empaattisuutta ympäristöä ja luonnon eläimistöä kohtaan. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 29-32.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 33) mainitaan myös, että luonto on yksi varhaiskasvatuksen oppimisympäristöistä ja sen avulla lapsille tarjotaan erilaisia kokemuksia ja materiaaleja, joilla voi leikkiä.

Luonnossa oleskelu elvyttää ihmisen aisteja, kun kaupungin ulkopuolisilla luontoalueilla käydään noin kolme kertaa kuukaudessa. On huomattu, että metsässä oleilu virkistää mielialaa tehokkaammin kuin ajanvietto puistoissa. Lapsiin vaikuttaa aikuisten asenteet sekä aikuisten oma toiminta. (Ruokonen 2009, 4.) Luonnossa liikkumisella on tärkeä merkitys muun muassa terveyden tukemisessa ja stressitason alentumisessa.

Tässä toiminnallisessa opinnäytetyössä suunnittelin ja toteutin 5-6-vuotiaiden lasten kolmen metsäretken kokonaisuuden. Metsäretkien avulla lapset pääsevät fyysisesti tutustumaan luontoon ja sen monimuotoisuuteen. Yhteistyökumppanina opinnäytetyön toiminnallisessa osuudessa on Ojakkalan päiväkodin 5-6-vuotiaiden lasten ryhmä, jonka kanssa toteutin metsäretket. Ryhmässä on 16 lasta ja 4 kasvattajaa: lastentarhanopettaja, kaksi lastenhoitajaa ja yksi avustaja. Olen ollut kyseisessä päiväkodissa tekemässä

yhtä harjoitteluistani, joten minun oli helppo lähestyä kyseisiä kasvattajia. Metsäretkien suunnitteluun ja toteutukseen sain hyväksynnän sekä päiväkodinjohtajalta että lapsiryhmän lastentarhanopettajalta. Päiväkodin johtajan kanssa tehtiin sopimus toiminnallisista hetkistä, jotka suunnittelin ja toteutin viikkojen 41–43 aikana. Ryhmän lastentarhanopettaja oli tiedottanut vanhemmille ohjauksistani ja kaikki vanhemmat antoivat suostumuksensa toiminnallisille osuuksille.

2 LUONTO LASTEN OPPIMISYMPÄRISTÖNÄ

2.1. 5-6-vuotias lapsi ja leikki

Ikätasoiset toiminnot mahdollistavat lasten onnistumisenkokemukset, eivätkä tehtävät tunnu ylivoimaisilta. 5- ja 6-vuotiaat kuuluvat eri lapsuusvaiheisiin, 5-vuotiaiden katsotaan kuuluvan vielä varhaislapsuusvaiheeseen ja 6-vuotiaiden taas keskilapsuuteen. Mutta lapsuusvaiheet ovat niin lähellä toisiaan kehitystasoisesti, että samankaltaiset tehtävät toimivat molemmille ikäryhmille. Tukemalla lasta varhaislapsuudessa esimerkiksi vaikuttamalla positiivisesti ympäristöön ja antamalla lapselle myönteisiä kokemuksia, lapsi saa suojaavia tekijöitä kuten onnistumisen kokemuksia, jotka vahvistavat lapsen selviytymismahdollisuuksia. Keskilapsuudessa on tärkeää antaa lapselle onnistumisen kokemuksia, joiden avulla hän voi rakentaa positiivista minäkuvaa. Myönteisen minäkuvan rakentaminen on merkityksellistä, jotta lapsi ei muodosta itsestään negatiivista kuvaa, johon liittyy huonommuuden ja alemmuuden tunteita. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppala 2014, 66–71.)

Kun lapsi on vuorovaikutuksessa aikuisten ja muiden lasten kanssa, rakentuu hänen osallisuutensa. Kun lapsi saa valita ja kertoa ideoitaan, osallisuus toteutuu. (Järvinen & Mikkola 2015, 17.) Lasten osallisuus ja oman mielikuvituksen käyttö auttavat lapsen kehityksessä positiivisella tavalla. Lapsen ajattelukyky kehittyy ja monipuolistuu. 2-7-vuotiaiden kehityspsykologista vaihetta kutsutaan esioperationaaliseksi vaiheeksi. Silloin aiempi sensomotorinen ajattelu vaihtuu esittäväksi ajatteluksi. Tämä Piagetin teorian mukaan tarkoittaa sitä, että lapsi alkaa käyttää kielellisiä termejä kuvaamaan todellisuutta, kun hän on aiemmin hahmottanut itsensä pelkästään toimijana ja reagoi lähinnä ärsykkeisiin. Ajattelu säilyy minäkeskeisenä eikä lapsi osaa vielä asettua toisen asemaan. (Nurmi ym. 2014, 24–25.)

Leikki kuuluu tärkeänä osana lapsen kehitykseen ja oppimiseen. Mutta jos leikkiä pidetään tärkeänä vain aikuisuuden taitojen harjoittelun kannalta, se voi viedä leikiltä merkityksen. Leikin tulisi tukea lapsen luovuutta ja mielikuvitusta,

eikä siihen saisi liittää liiaksi pedagogisia tarkoituksia. Leikin avulla lapset voivat vaikuttaa sen hetkisiin tilanteisiin ja vaikuttavat omaan toimintaansa. (Järvinen & Mikkola 2015, 46.)

Ympäristökasvatuksessa painotetaan ulkoleikkien tärkeyttä. Erilaiset toiminnot ulkona auttavat ymmärtämään siellä vallitsevia olosuhteita, että esimerkiksi sää ja vuodenaajat vaikuttavat leikkeihin. Lapsille on paljon rakennettuja ja suunniteltuja leikkialueita. Mutta suunnittelemattomien alueiden monipuolisuus rikastaa lapsen mielikuvitusta. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 71-72.)

Leikki auttaa lasta pitkäjänteiseen toimintaan. Leikin rakenteluun ja itse leikkimiseen rajattu aika rajoittaa myös leikistä nauttimista. liian kiireinen aikataulu ei tue lapsen omaehtoista leikkiä. Kasvattajien vastuulla on luoda leikille edellytykset ja antaa leikille aikaa. (Järvinen & Mikkola 2015, 48.) Leikki on lapsen perusoikeus.

2.2. Varhaiskasvatuslaki ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatuslain (540/2018, 3. §) mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on, että tuetaan lapsen kasvua ja kehitystä. Tavoitteissa mainitaan myös, että monipuolista pedagogiikkaa toteutetaan leikin, liikkumisen ja taiteen avulla mahdollistaen positiiviset kokemukset. Tavoitteissa lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja kehitetään, edistetään lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjataan eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen sekä annetaan lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatuksessa.

Kasvattajan ammattitaitoon kuuluvat muun muassa: sosiaaliset taidot, empaattisuus, objektiivisyys ja selkeys, riippumattomuus, luovuus ja eettinen rohkeus. (Heikkinen 2017, 31–32). Varhaiskasvatuslain 4. § korostaa, että toiminnan on oltava lapsen edun mukaista. Varhaiskasvatuksen tärkeänä osana on luoda perustaa elinikäiselle oppimiselle ja painottaa lapsen kasvua, kehitystä

ja eri ikävaiheisiin liittyviä taitoja. Toiminnassa on otettava huomioon lasten yksilöllinen kehitys ja tarvittava tuki. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 19.) Vahvuuksien tunnistaminen ja niiden käyttämisen mahdollistaminen kuuluu eettisiin periaatteisiin. Kasvattajat on velvoitettu huomioimaan tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa ja omassa toiminnassaan. (Heikkinen 2017, 21.)

Varhaiskasvatuslaissa ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa lapsen osallisuuden tukeminen sekä mahdollisuus ja oikeus vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin korostuvat. Yksilöllisten tekijöiden lisäksi on huomioitava muun muassa ihmisen elinpiiri ja on pyrittävä tunnistamaan sen vaikutukset yksilössä. (Heikkinen 2017, 18.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys. Sen mukaan sekä laaditaan että toteutetaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatuslaki ohjaa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista. Siinä säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Perusteet tukevat ja ohjaavat varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistävät laadukasta ja yhdenvertaista varhaiskasvatusta koko maassa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8.)

Varhaiskasvatuksessa painottuvat erityisesti pedagogiselta kannalta kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama kokonaisuus (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8). Opitut tiedot ja taidot luovat vahvaa pohjaa lasten osallisuuteen sekä tukevat lasten aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 14). Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Aikuisen on otettava huomioon toiminnassaan lapsen kehitystaso, jolloin heidän välisensä vuorovaikutus toimii tukirakenteena lapsen kehityksessä. (Nurmi ym. 2014, 64.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016, 18) edellyttää, että jokainen lapsi on tunnettava ja että on otettava huomioon jokaisen lapsen yksilöllinen

kehitys. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä.

2.3 Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on lisätä ymmärrystä ja arvostusta koskien ympäristöämme. Varhaiskasvatuksessa lapsille näytetään monipuolisia mahdollisuuksia leikkiä ja oleskella luonnossa. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 11-12.) Ympäristön hyvinvointia ei voida käsitellä yksioikoisesti, sillä se koostuu miljoonien erilaisten rakenteiden, prosessien ja elämänmuotojen yhteistoiminnasta. Luonnossa tapahtuu muutoksia luonnon omista tarpeista sekä ihmisten vaikutuksien myötä. Ilmansaasteet ja ympäristön muokkaus on aiheuttanut sen, ettei täysin luonnonmukaista aluetta voi enää maapallolta löytää. (Willamo 2012, 46.)

Luonnon hyvinvointi ja pahoinvointi tulee tunnistaa, jotta elämä maapallollamme edelleen mahdollistuu. Ihmisten tulee tunnistaa nämä ominaisuudet (Salonen 2012, 235.) Mitä enemmän lapset oppivat erilaisista luontoa säästävistä ja kunnioittavista mahdollisuuksista ja toimista, sitä enemmän he arvostavat toiminnassaan luontoa. Ympäristökasvatuksen keskiössä ovat tasapainon arvot, johon liittyy ihmisen luontosuhteen ymmärtäminen ja syventäminen. Kehollisuus, tajunnallisuus ja suhde todellisuuteen ovat kolme perusmuotoa tasapainosta, joiden mukaan ihmisen hyvinvointi määräytyy. Jotta kehollisuus ja tajunta voivat toteutua edellyttävät ne ympäristöä, jossa ne voi kokea. Luontosuhde vaikuttaa positiivisesti ja kokemus kehollisuudesta ja tajunnasta vahvistuu. (Salonen 2012, 236.)

Ihmisen mielenterveyteen ja psyykkiseen hyvinvointiin vaikuttavat ympäristö ja sen laatu (Salonen 2012, 235–236). Puhutaan elpymisestä ja myönteisen olemisen kokemuksesta. Elpymisellä tarkoitetaan myönteisen luontokokemuksen vaikutusta, jolla on positiivinen vaikutus ihmisen terveyteen. Elpyminen vaikuttaa koettuun terveyden tilaan ja parantaa ihmisen toimintakykyä. Luontoympäristössä ollessaan ihmiset ovat tutkimusten mukaan kokeneet olevansa fyysisesti terveempiä. On todettu, että luonnon katseleminen

stressaavan tilanteen jälkeen palauttaa nopeasti sekä fysiologisesti että mielenterveydellisesti. (Salonen 2012, 237–242). Salonen (2012, 238) kertoo tutkimuksesta, jossa luontoalueella kävelleet ihmiset olivat saaneet alennettua sykkeensä ja verenpaineensa nopeammin kuin vertaisryhmä, joka käveli kaupunkialueella. Luontoalueella kävelleet pystyivät keskittymään seuraavassa työtehtävässään paremmin kuin vertaisryhmä.

Luonnollinen metsäalue luo myönteisen kokemuksen ihmisen psyykkiseen hyvinvointiin. Mutta se ei ole pelkästään luonnon kokemista, vaan sen lisäksi siihen liittyy turvallisuus, jatkuvuus, kokemuksellisuus ja hyväksyntä. Kokemuksellisuudella tarkoitetaan arjesta irtautumista, jota aistihavainnot ohjaavat. Jatkuvuudessa minuus jatkuu laajentuen ympäristöön ja ihminen aistii mielikuvia, jotka jäävät pysyvästi mieleen. Ympäristön liittäminen osaksi ihmisen minäkuvaa laajentaa mahdollisuuksia kokea hyvänolon tunnetta metsässä ja se antaa voimia kohdata haastaviakin asioita. Luonnossa kuljeskelu ja aistiminen tekevät ihmisen psyykeen rauhalliseksi ja silloin on vastaanottavaisempi. (Salonen 2012, 240.)

Ympäristökasvatuksen avulla vahvistetaan luontosuhdetta ja tähän liittyy ympäristön tuntemus. Lasten vastuullisuus ympäristöä kohtaan kasvaa. (Kotkan varhaiskasvatussuunnitelma 2019.) Lapsuudessa on monenlaisia ympäristöjä, jotka vaikuttavat arvoihin, käsityksiin ja tapoihin toimia. Ympäristön monipuolisuus tukee lapsen kognitiivista ja motorista kehitystä. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 11.) Luontokokemukset, joihin liittyy monenlaisia tunteita, ovat merkittäviä ympäristövastuullisen toiminnan kannalta. Tällaiset jaetut luontokokemukset kasvattavat ympäristöystävällistä käytöstä. (Salonen 2012, 242.) Luontokokemukset saavat aikaan hyvän olon, luontoa voidaan ihastella ja lapsille tulee löytämisen ilo (Kotkan esiopetussuunnitelma 2014). Kokemuksista voidaan muodostaa mielikuva, jolloin lapsi voi omaksua ja mieltää oppimiaan asioita. Erilaisten toimintaympäristöjen ja materiaalien käyttö varhaiskasvatuksessa opetus- ja kasvatustilanteissa tuo haasteita kasvattajalle. Oppimisen kannalta on merkittävää se, että kasvattajasta on mielenkiintoista osallistua lapsen kokemuksiin. Silloin lapsi kokee olevansa tärkeä ja hänen

innokkuutensa oppimista kohtaan kasvaa. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 25–27.)

On neljä erilaista tapaa lähestyä luontoaihetta: ajatella, että luonto on villi, luonnonmukaiset tuotteet, talous- ja luonnontiede raaka-aineineen ja materiaaleineen sekä neljänneksi maapallon ekosysteemin ymmärtäminen. Villillä luonnolla tarkoitetaan koskematonta luontoa. Toisessa tavassa erotellaan ihmisten tekemät luonnon mukaiset tuotteet luonnon tarjoamista tuotteista. Kolmannessa tavassa luontoa pidetään esimerkiksi raaka-aineiden lähteenä. Neljännessä kohdassa luonto ymmärretään monimuotoisena ekosysteemien kokonaisuutena. Keskeisintä on ymmärtää, että ihminen on osa luontoa, emmekä pysty elämään ilman kasveja. Ympäristökasvatus sisältää ajatuksen, jolla on tarkoitus saada ihmiset ymmärtämään tämä riippuvuussuhde. Perusta tällaiselle ajattelulle rakennetaan jo varhaislapsuudessa. Tavoitteena on, että lapsesta kasvaa ympäristötietoinen. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 17–22.)

Palmerin puumallissa, jota on täydennetty Chawlanin ja Cushingin analyysillä sekä osallisuuden, voimaantumisen ja yhteenkuuluvuuden merkityksen osa-alueilla, saadaan aikaan kolme pääkohtaa ympäristökasvatukseen:

- 1) Oppiminen ympäristöstä
- 2) Toimiminen ympäristön puolesta
- 3) Oppiminen ympäristössä

Näitä osa-alueita tukevat tiedot, taidot ja käsitteet sekä välittäminen. Näiden johdosta ihminen saa merkittäviä elämänkokemuksia. Varhaislapsuudessa korostuu yllä olevista osa-alueista merkittävimmin ympäristössä ja ympäristön puolesta toimiminen, vaikka toisaalta uudet kokemukset kasvattavat lapsen kiinnostusta ja halua oppia ympäristöstään. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 24–25.) Eettisyys ja esteettisyys liittyvät vahvasti oppimiseen ympäristössä, ympäristöstä ja toimimiseen ympäristön puolesta, jotka puolestaan ovat kokemuksellisia ja toiminnallisia tapahtumia. Lasten asenteiden muokkautumiseen vaikuttavat lasten osallisuus, lasten ajatusten ja havaintojen kuuleminen ja kuunteleminen sekä kokemuksista keskusteleminen. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 28.)

Varhaiskasvatuksessa ympäristökasvatuksenkin osalta on huomioitava lapsen ikätaso fyysisistä, henkisistä ja kognitiivisista näkökulmista. Kesyp-malli tarkoittaa, että huomioidaan kehollisuus, sydän ja pää. Kehollisuudella tarkoitetaan, että toimitaan ympäristössä ja ympäristön hyväksi, sydän taas kuvaa tunnepohjaista sidettä ympäristöön ja pää tietojen käsittelyn taitoa sekä arviointikykyä. Näiden avulla lapsi rakentaa ymmärrystään ympäristöä koskevista asioista. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 28.)

3 METSÄRETKIEN TOTEUTUS

3.1 Teoria metsäretkien suunnittelun tukena

Opinnäytetyöni metsäretkien tavoitteena oli opettaa lapsille luonnon kunnioittamista, vahvistaa lapsen luontosuhdetta ja kykyä havainnoida luonnon monimuotoisuutta sekä kannustaa lasta leikkimään erilaisessa toimintaympäristössä verrattuna päiväkodin ympäristöön. Tavoitteena oli lisäksi madaltaa kynnystä lähteä luontoretkille havainnollistaen, mitä kaikkea luonnossa voi puuhailla. Tässä opinnäytetyössä oli tärkeää, että lapset havainnoivat luontoa ja pystyvät käsittelemään ikätasoisesti sen, mitä havainnoivat. Lasta osallistavina menetelmiä toteutuksessa olivat sadutus ja valokuvaus. Lapsi sai itse päättää, millaisen teoksen rakentaa tai mikä paikka kuvataan, ja hän sai itse ottaa kuvan siitä näkökulmasta kuin haluaa. Lapset saivat myös saduttaa tekemänsä teoksen avulla. Päädyin näihin menetelmiin niiden lapsilähtöisyyden vuoksi. Molemmissa lapsi sai itse oivaltaa ja päästä haluamaansa lopputulokseen. Toteutin havainnoinnin kirjaamalla ylös lasten kommentteja toiminnan lomassa ja seurasin, kuinka he osasivat valikoida käytettäviä materiaaleja luonnosta.

Lähivuosikymmenten aikana lapsen osallisuuden merkitystä on alettu korostaa myös varhaiskasvatuksessa. Lapsen oikeuksien sopimus on edistänyt tätä kehitystä ja on vaikuttanut siihen, että lapset ovat näkyvämpiä toimijoita nyky-yhteiskunnassa. Lasten oikeuksien kolme pääteemaa ovat suojeleminen, osallistuminen ja vaikuttaminen. Näiden avulla pyritään takaamaan lasten hyvinvoinnin ja kehityksen edellytykset. (Koivula, Siippanen & Eerola-Pennanen 2017, 36–37.) On tärkeää muistaa, että lapset pystyvät toteuttamaan toimijuuttaan yksilöllisesti ja ominaisuuksiensa mukaan. Mutta mahdollisuudet toimijuudelle on taattava jokaiselle. (Koivula ym. 2017, 43–44.)

Lapsille on erityisen tärkeää tavoittaa tunne, että he voivat vaikuttaa toimijoina elinympäristöönsä. Sillä voidaan ehkäistä lasten syrjäytymistä. Tähän vaikuttaa lasten aktiivinen osallisuus. (Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus, 2009–2011.) Varhaiskasvatuksessa lapsi on vahvasti mukana aktiivisena

toimijana omassa arjessaan ja kiinnostus lapsen aktiivisesta toimijan roolista on tuonut mukanaan näkökulman, jossa ollaan kiinnostuneita lapsen toiminnan vaikutuksista arkeen ja yhteisöön. (Koivula ym. 2017, 42). Metsäretkien avulla lapset näkevät lähiympäristöään ja toiminnan kautta alkavat arvostaa luonnon monimuotoisuutta ja he kykenevät ajattelemaan, miten luonnossa käyttäytyään vahingoittamatta sitä. Heille tulee tietoisuus siitä, että heidän toiminnallaan on merkitystä luonnon ja sen suojelemisen näkökulmasta.

Tässä opinnäytetyössä yhtenä lasta osallistavana menetelmänä käytettiin sadutusta. Sadutuksen avulla lapsi saa kokemuksen, että häntä kuunnellaan. Lapsi voi kertoa tarinaa omin sanoin ja sadutusta kirjoitettaessa sanat kirjoitetaan juuri siinä muodossa, kun lapset ne kertovat. Sadutus ei ole opetusmetodi. Se on menetelmä, joka ohjaa lasta vastavuoroiseen toimintakulttuuriin. Lapsi saa itse päättää millaisen tarinan muodostaa. (Karlsson 2014, 19.) Osallisuuden pääperiaatteita ovat lapsen kuulluksi tuleminen, mahdollisuus kertoa mielipiteensä ja oikeus saada tietoa, jotta voi muodostaa omia mielipiteitään (Koivula, Siippanen & Eerola-Pennanen 2017, 41). Aikuinen, joka kirjaa ylös lapsen sadutusta, ei anna lapselle selkeää aihetta. Näin tässäkin tapauksessa toimittiin. Lapsi on itse löytänyt kuvattavan paikan ja nimennyt sen. Hänellä on mahdollisuus halutessaan alkaa kertoa enemmän paikasta ja siihen liittyvistä hahmoista ja niiden elämästä. Kun aikuinen kuuntelee intensiivisesti lapsen kertomaa, lapsi tuntee tulevansa arvostetuksi ja kuulluksi, ja lapsen innostus lisääntyy (Karlsson 2014, 27). Tärkeää on, että aikuinen ilmaisee lapselle olevansa kiinnostunut ja osoittaa, että lapsi saa tehdä itse ja olla aktiivinen. Tämä vahvistaa lapsen luottamusta. (Karlsson 2014, 29.) Kun lapsi on saduttanut, aikuinen, joka on kirjoittanut tarinan muistiin, lukee sen hänelle ääneen. Tällä tavoin tarina tulee näkyviin ja lapsi kuulee itse, millaisen tarinan hän tuotti. (Karlsson 2014, 43.)

Sadutuksessa on paljon samaa kuin leikissä. Lapsen leikin ei tarvitse olla tavoitteellista. Leikki kasvattaa lapsen kykyä käyttää mielikuvitusta. Lapset hallitsevat leikin ja tietävät olevansa siinä hyviä. Leikki on lapsen perusoikeus ja jos lasta kielletään kokonaan leikkimistä, voi hän huonosti. Aikuisten on vaikeaa olla puuttumatta sellaiseen leikkiin, jota he eivät koe hyödylliseksi. Leikissä

täytyy kuitenkin painottaa iloa ja leikkimisen halua, ei oppimista. (Karlsson 2014, 163–166.) Valokuvaamisessa lapsen on mahdollista vaikuttaa itse ottamien kuvien avulla ja lapsi toimii aktiivisena aloitteentekijänä (Välimäki & Weiner 2014, 2). Lapsilähtöisyyttä toteutettiin lasten omien kuvauskohteiden ja kuvakulmien valintojen tukemisessa. Kokeilemisen ja onnistumisen avulla lapsen luovuus sekä itseilmaisus kehittyvät, ja lapsi kokee tekemisensä arvokkuuden (Välimäki & Weiner 2014, 6).

Valokuvaus kohdistui tuotettaviin teoksiin ja luonnon monimuotoisuuteen. Tarkoituksena ei ollut kuvata ihmisiä lainkaan. Otimme luontokuvia yhdessä lapsen kanssa. Ensimmäisellä metsäretkikerralla valokuvattavia kohteita olivat lasten tekemät teokset metsän hahmoista ja kolmannella retkikerralla lapsi sai etsiä metsästä kohdan tai vaikka puunjuuren, joka näytti hänen mielestään jollain tavalla mielenkiintoiselta tai jännittävältä. Hakola, Mannermaa & Koffert (2009,17) kertovat, että valokuvat ovat vaikuttavuudeltaan yllättäviä ja se, että itse kokeilee valokuvausta, antaa uusia kokemuksia ja samalla oppii uusia menetelmiä. Voimaannuttavan valokuvan menetelmä on suosittua ja valokuvia voidaan käyttää muisteluiden apuna sekä tunnetilojen ilmaisussa. Havainnointi on suunnittelun ja toteutuksen perustana varhaiskasvatuksessa tehdyssä toiminnassa ja tukee lapsilähtöistä työskentelyä. (Koivunen & Lehtinen 2014, 12.) Ennen havainnoinnin aloittamista on mietittävä, miksi ja mitä havainnoidaan (Koivunen & Lehtinen 2014, 33). Tarkoituksena oli havainnoida lasten oppimista luonnossa. En tuntenut lapsia entuudestaan ja pystyin havainnoimaan vain sen hetkisiä tilanteita. Havainnoinnin tarkoituksena oli seurata, muuttuko lasten huomiokyky luonnon monimuotoisuudesta metsäretkikertojen edetessä ja kuinka hyvin he muistavat kerrottuja asioita luonnosta.

Havainnointiin voidaan sisällyttää keskustelua lapsen kanssa hänen ajatuksistaan (Koivunen & Lehtinen 2014, 33). Erikoistilanteissa, esimerkiksi retkillä, lapsi voi käyttäytyä toisella tapaa kuin normaalitoiminnoissa päiväkodin arjessa. Uudet tilanteet voivat herättää lapsessa levottomuutta tai muita voimakkaita tunteita. Havainnoinnin avulla kasvattaja pystyy näkemään, jos lapsi on erityisen kiinnostunut tietyistä aiheista. Kasvattajat, jotka toimivat

lapsen kanssa päivittäin, voivat nähdä lapsen toiminnassa muutoksia eri toimintaympäristöissä (Koivunen & Lehtinen 2014, 30.)

Havainnoinnin avulla voidaan selvittää sopivia toimintaympäristöjä lapselle ja voidaan suunnitella toimintaa tukemaan näitä havaintoja (Koivunen & Lehtinen 2014, 69). Kun puhutaan toimintaympäristöistä, tarkoitetaan fyysisiä, toiminnallisia, psyykkisiä, sosiaalisia, pedagogisia ja kulttuurisia ympäristöjä. On tärkeää arvioida, kuinka hyvin ne soveltuvat täyttämään lapsen ja lapsiryhmän tarpeet. Fyysinen toimintaympäristö tarkoittaa ympäristöä, jossa lapsi päivän aikana toimii. Toiminnallinen ympäristö tarjoaa puitteet ja psyykinen ympäristö tarkoittaa ilmapiiriä ja tunnetta, joka tilassa ja tilanteissa vallitsee. Sosiaalinen ympäristö sisältää suhteet ja vuorovaikutuksen ja pedagoginen eli oppimisympäristö käsittää kasvattajan käsityksen lapsen oppimisesta. (Koivunen & Lehtinen 2016, 112.)

3.2 Metsäretkien suunnittelu ja toteutus

Alun perin opinnäytetyön raportti oli tarkoitus tehdä kuukauden pituisesta projektista, jonka suunnittelin ja toteutin Ojakkalan päiväkodissa ollessani siellä harjoittelussa. Raportista olisi tullut liian laaja opinnäytetyöksi, jolloin päädyin ottamaan siitä vain yhden osuuden. Valitsin metsäretket, sillä sen toteuttaminen silloisella aikataululla oli järkevää. Kyseinen päiväkotiryhmä käy joka perjantai metsäretkellä ja heillä on aina aluksi jotain ohjattua toimintaa ja sen jälkeen he voivat vapaasti kuljeskella tarkoin määritetyllä alueella.

Valitsin kyseiset teemat niin, että niissä lapset saavat toteuttaa itseään ja aikuisen vaikutus lopputulokseen on mahdollisimman pieni, sillä halusin lasten näkökulman esille. Painoarvoa toi myös se, että kun lapsi itse tekee, hän myös oivaltaa itse. Suunnittelin metsäretket niin, että mukaan tarvitsisi ottaa mahdollisimman vähän rekvisiittaa ja materiaaleja. Tästä syntyi ajatus käyttää metsän tarjoamia rakennustarvikkeita. Valokuvaus oli helppo keino dokumentoida tapahtumia retkillä. Näiden metsäretkien valmistelua varten ei tarvinnut käydä etukäteen retkipaikalla, sillä toteutus oli helppo järjestää

millaisessa metsässä vain. Metsäretkikohteeksi valitsin lapsille jo entuudestaan tutun metsän, jossa he käyvät joka perjantai retkellä päiväkotiryhmänsä kanssa. Lapset olivat tottuneet liikkumaan kyseisellä metsäalueella, eikä minun tarvinnut miettiä, onko metsä heille liian vaikeakulkuinen. Metsässä oli aukio, jonka ympärillä oli sekametsää ja aukion reunalla oli pieni kallio, jota pystyi turvallisesti kiipeämään.

Suunnitelman tavoitteena oli, että lapset näkisivät uusia asioita tutussa metsässä ja esimerkiksi eri kasvit tulisivat tutummiksi. Metsäretket kestivät ajallisesti noin 1 tunnin ja suunnittelemani toiminnallinen osuus vei ohjeistuksiineen noin 20-30 minuuttia. Teemoina olivat luonnon materiaalien käyttö rakennustarvikkeina, puiden tunnistus ja erikoisten paikkojen löytäminen metsästä.

Metsäretkille lähdimme perjantaisin kello 9.00 ja lapset olivat aamulla kotona pakanneet eväät omiin eväsreppuihinsa. Ilmassa oli joka kerta pientä jännitystä ja lapset yrittivät kysellä minulta, mitä teemme milläkin kerralla. Metsä, johon olimme menossa, sijaitsee noin 10 minuutin kävelymatkan päässä päiväkodilta. Kun pääsimme retkipaikalle, lapset laittoivat reppu maahan ”eväspuun” juurelle. Lapset olivat valinneet retkipaikalta yhden puun, jonka läheisyyteen kaikki laittoivat reppunsa. Muodostimme piirin ja aloimme käydä läpi mitä tulee tapahtumaan. Metsäretket kestivät noin kello 10.30 asti. Suunnittelin ja ohjasin kolme metsäretkeä.

Ensimmäisellä metsäretkikerralla rakensimme luonnonmateriaaleista erilaisia metsän eläimiä tai satuolentoja, joita voisi metsässä asustella. Tässä osiossa kannustetaan lasta luovuuteen ja mielikuvituksen käyttöön.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 30) mainitaan nämä tavoitteet. Tavoitteena on saada lapset kiinnostumaan luonnonmateriaaleista ja huomaamaan, kuinka luonnossa voi askarrella. Samalla lapset saavat käyttää mielikuvitustaan rakennellessaan.

Aluksi kaikki seisoivat piirissä ja keskustelimme siitä, mitä eläimiä metsässä saattaisi tavata. Lapset saivat kukin vastata omalla vuorollaan, jos jokin eläin

tuli mieleen. Lapset luettelivat suuren määrän eri eläimiä: muun muassa hirvi, ilves, mäyrä, metsämyyrä, karhu, lintu, mato, susi, kettu, perhonen ja harakka. Heidän eläintietämykseensä voi vaikuttaa se, että he asuvat maaseudulla ja metsäneläimet ovat tuttu näky siinä ympäristössä. Olisikin ollut mielenkiintoista kokeilla samaa tehtävää lapsille, jotka asuvat kaupungin keskustassa.

Seuraavaksi keskustelimme siitä, mitä satuhahmoja metsässä voisi mahdollisesti majailla. Lapset luettelivat innoissaan muun muassa seuraavia hahmoja: kannibaali, menninkäinen, keiju, peikko, mustekala, hai ja Harry Potter. Alun perin olin suunnitellut, että lapset tekisivät luonnon materiaaleista peikot, mutta muutin suunnitelmaa ja sanoin, että lapset saisivat tehdä ihan millaisen eläimen tai satuhahmon tahansa niistä materiaaleista, joita löytävät ja joita voi käyttää vahingoittamatta luontoa. Kävimme yhdessä läpi, mitä luonnon materiaaleja voi käyttää ja esimerkiksi, kuinka puut vahingoittuvat, jos niistä revitään oksia tai kaarnaa. Lapset kulkivat reitin päiväkodilta metsään pariionossa ja niiden samojen parien kanssa he lähtivät rakentamaan omaa teostaan.

Metsässä kävi mukava puheensorina, kun lapset suunnittelivat, mikä paikka olisi paras ja mikä olisi heidän hahmonsa, jonka tekevät. Havainnoin lasten keskustelua ja kävi ilmi, että paikalla, jonka lapset valitsivat, oli suuri merkitys. Esimerkiksi yhden parin mielestä keijut eivät voi asua kalliolla, koska keijut asuvat siellä missä on sammalta. Sammal heidän mielestään auttaa keijuja, kun niillä on niin nätit jalat ja kivet voisivat vahingoittaa niitä. Kaksi paria suunnitteli tekevänsä metsähirviön. Molemmat valitsivat paikat niin, että ne olivat jonkin kannon vieressä, johon oli muovautunut kolo. Keskustelua seurattessani kuulin, että metsähirviöt elävät metsässä öisin ja kuulemani mukaan erittäin syvällä. Niin syvällä, että ne ovat jopa maan alla.

Lasten innokkuus oli erittäin palkitsevaa toiminnan suunnittelijan kannalta ja lapset paneutuivat tehtävään huolellisesti. Kiertelin katselemassa keskeneräisiä teoksia ja kyselin mitä materiaaleja lapset aikovat käyttää. Nimesimme lasten kanssa luonnonmateriaaleja siinä rakentamisen sivussa, esimerkiksi että koivun oksat ovat erilaisia kuin pajunoksat. Hetken kuluttua yksi lapsista lähti

hakemaan hieman etäämmältä lisää rakennustarvikkeita ja palatessaan takaisin tämä lapsi sanoi parilleen hakeneensa lisää "niitä pudonneita pajunoksia". Toisen parin kuulin hakevan lisää kuusenkäpyjä. He puhelivat mennessään: "Männynki kävyt kävis, mutta kun ne on niin pyöreitä." Olimme hieman aiemmin yhdessä tutkiskelleet, mistä tietää kumpi käpy on kyseessä. Keskustelu jatkui keijuihin ja siihen, että jollain retkellä he olivat nähneet sammakon siinä kohdin, mihin nyt rakensivat keijun. "Kun täällä on nyt keiju ja sen koti, niin sammakon on muutettava tuonne", ja lapset näyttivät kädellä todella kauas metsään.

KUVA 1. Keijun koti

Toisella metsäretkellä leikimme puuhippaa. Tarkoituksena on leikin avulla oppia tunnistamaan yleisimmät puulajit ja samalla lapset saavat liikuntaa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 47) kasvilajien tunnistaminen tukee luonnon tuntemusta ja liikunnan harrastaminen eri toimintaympäristöissä

innostaa lapsia monipuoliseen liikkumiseen. Metsässä juoksentelussa on etuna vaihteleva maasto, joka parantaa lapsen kykyä liikkua erilaisilla maastoalueilla.

Kerroin aluksi leikin säännöt. Nimeämäni puulaji olisi turva ja yhdessä puunrungossa saa olla kiinni vain yksi lapsi kerrallaan. Jos ei päässyt turvaan, niin sitten täytyy vain yrittää juoksennella hippaa karkuun ja odottaa, että vaihdan puulajia, joka on uusi turva. Ohjeistin, että kun huudan: "Hippa alkaa!", lapset yrittävät saada perinteisesti toisiaan kiinni. Kun huudan esimerkiksi: "Koivu!", pääsevät lapset turvaan löytäessään koivun ennalta määritetyltä alueelta. Huutaessani: "Ei turvaa!", kaikki lähtevät taas hippaa karkuun.

Kävimme lasten kanssa yhdessä läpi, miltä eri puut näyttävät rungon perusteella. Valitsin leikkiin yleisimmät puut: koivu, mänty ja kuusi. Menimme männynrunkojen viereen seisomaan ja katsoimme, kuinka korkeiden ja paksurunkoisten mäntyjen latvat heiluivat, vaikka runko pysyi paikallaan. Lapsia nauratti, kun he huomasivat huojuvansa puunlatvan mukana. Yksi lapsista huudahti, että heiluttaa kuin Linnanmäellä.

KUVA 2. Huojuvat puut

Keskustelimme metsässä juoksemisesta ja siitä, mitä siellä täytyy huomioida, jotta liikkuminen on turvallista. Puhuimme, että metsässä täytyy muistaa varoa juuria ja oksia sekä muistaa, että kalliot ja kivet voivat olla liukkaita. Lapset osasivat itse hienosti kertoa, mitä esteitä maassa voi olla. Olimme yhtä mieltä siitä, että ketään ei saa töniä ja pitää olla varovainen, kun juoksee. Yksi lapsista sanoi vielä lopuksi: "Voi olla kans niin että sitte jos susi tulee niin sitte pitää olla paikallaan." Sanoessaan tämän hän seisoi asennossa kädet tiukasti kylkiä myöden. Kehuin hienosta huomiosta.

Yksi lapsista halusi olla ensimmäinen hippa. Aloitimme leikin ja lapset kiljuivat juostessaan hippaa karkuun. Kun huusin: "Koivu!", lapset pinkoivat kohti koivunrunkoja. Yksi lapsista huuteli: "Ota kiinni, jos saat! Mulla on koivu tässä!" Kun hippa ei saanut parin turvakerran jälkeen ketään kiinni, varmistin, haluaako kyseinen lapsi vielä olla hippana vai vaihdetaanko hippaa. Ajattelin, että lapsi voi helposti turhaantua, jos hän ei saa ketään kiinni. Vaihdoin hippaa neljä kertaa leikin aikana, kunnes olikin jo eväshetken vuoro ja jokainen lähti hakemaan eväspuunjuurelta omaa eväsreppuaan.

Kolmannella metsäretkikerralla aiheena oli "Hieno paikka metsässä" - valokuvaus. Tavoitteena oli opastaa lapsia huomaamaan pieniä yksityiskohtia valokuvauksen avulla. Lapset saivat itse löytää ja kuvata kohteensa. Keskustelimme myös luonnonsuojelusta.

Aluksi mietimme yhdessä, miksi metsä voi joskus näyttää aika rumalta. Johdattelin lapsia miettimään näyttääkö metsän kasvit rumilta vai voiko se olla jotain mitä ihmiset ovat metsässä tehneet. Päädyimme yhdessä lopputulokseen, että roskaaminen on rumaa ja se vahingoittaa kaunista luontoa. Puhuimme muovin hitaasta hajoamisesta ja siitä, kuinka paljon myrkkyjä ympäristöön voi tulla esimerkiksi auton eri osien mukana, jos joku jättää niitä metsään eikä vie kaatopaikalle.

Seuraavaksi siirryimme itse toimintaan. Opastin lapsia valikoimaan metsästä omasta mielestään kauneimman, hienoimman tai jännittävimmän kohdan, joka hän sitten itse valokuvaa. Kohde voi olla ihan pienen pieni kivi, puun onkalo, suuri siirtolohkare tai vaikkapa maisema-alue. Paikan valittuaan lapsi tulisi kertomaan siitä minulle ja menemme yhdessä valokuvaamaan kyseisen kohdan. Lapset saivat samalla halutessaan kertoa minulle, mitä siitä paikasta tulee mieleen ja tavoitteena olisi saada aikaan sadutusta. Lapsille puhuin tarinan kertomisesta, sillä sadutus voi sanana olla osalle outo.

Lapsista tuntui mukavammalta tehdä tehtävä pareittain. He saivat itse valita oman parinsa ja yhteen ryhmään sai mennä kolme. Kaikki löysivät kaverit ja paikan etsintä alkoi. Sovimme, että jos toinen parista on eri mieltä ja sanoo, että jokin muu kohta on mielenkiintoisempi he saavat ottaa kaksi kuvaa, yhden molemmista kohdista. Lapset kiersivät ympäri sovittua metsäaluetta ja kurkkivat kaatuneiden puiden alle ja löysivät pikkuruisia koloja. Yksi pari ihmetteli, kuinka puu oli voinut kaatua, kun sillä oli niin kovin paksu runko. ”Mikäs puu tämä on?”, kysyin lapsilta. ”Koivu. Se oli sillon viimeks kun sä opetit meille millanen se puu on ja ne kaks muuta.” ”Niin ne mänty ja kuusi.”, muisti toinen. Kehuin hyvästä muistista. Tutkimme runkoa tarkemmin ja näytin, kuinka haperoa se oli sisältä. Keskustelimme lahoamisesta ja siitä, kuinka jotkut sienet ja vaikkapa muurahaiset voivat lahottaa puuta. ”Kato! Täälläkin on yks muurahaisten rikkoma koivupu!””, toinen lapsista huikkasi juosten kohti toista kaatunutta koivunrunkoa.

Kun mieleiset kuvauskohteet oli löydetty, lapset saivat valita heidän mielestään parhaimman kuvakulman ja ottivat kuvan puhelimellani. Katsoimme otetun kuvan, ja jos he olivat tyytyväisiä, keskustelimme kyseisestä paikasta ja mietimme esimerkiksi, että mikä tekee paikasta hänelle tärkeän tai mielenkiintoisen, ja kuinka hän huomasi noin hienon kohdan? Jos lapsen mielestä se oli jonkun koti, niin mietimme, kuka siellä asuu tai miksi siihen on muodostunut sellainen onkalo. Pohdimme myös, kuinka suuri asukas voisi olla on kyseessä, ja millaisessa ympäristössä kyseinen olio tai eläin mielellään asuu. Lisäksi pyrimme lasten kanssa nimeämään paikkaan liittyviä yksityiskohtia, esimerkiksi:

“Tämä kolo on männyn juurella ja sen ympärillä kasvaa sammalta.” Lapset jaksoivat hienosti keskittyä kuuntelemaan ja olivat selvästi kiinnostuneita eri kasveista ja luonnonmuodostumista.

Osa lapsista halusi saduttaa. Alla yksi kirjaamani sadutus. Sadutuksessa lapsi saa kertoa mitä haluaa, saduttaa mukavia asioita tai sanoittaa huoliaan. Tarina kerrotaan muille vain siinä tapauksessa, että kertoja antaa siihen luvan. Tarinaa ei kukaan toinen voi väittää todeksi tai valheeksi, mutta sadutus antaa kuitenkin keinon muokata huolet sadun muotoon. (Karlsson 2014, 272.)

”Tässä tää metsähirviö asuu ja se tulee tuolta maan alta kovaa. Se vähän mörisee, muttei niin kovaa että mä säikähän. Se on mun kaveri niin se halua puollustaa mua. Se ei nyt halua tulla tuolta kolosta kun se näkee että täällä on muita. Ei se silleen pelkää, mutta se on vähän varovainen. Sille kerran kävi niin, että sen päälle melkeen astuttiin ja se lähti sitten karkuun niin nopee. Siks se on vähän tommonen. Se on kyllä silleen rohkee. Määkin oon tosi rohkee. Mää en pelkää vaikka joku isompi tulee sanoon, että mee pois keinusta.”

Lapsi, 5 vuotta

KUVA 3. Metsähirviön koti

Luin lapsen luvalla yllä oleva tarinan ääneen ja kaikki pitivät siitä, ja tarina sai ansaitut taputukset. Osa kävi vielä katsomassa, missä metsähirviön kotikolo sijaitsee. Kasvattajat sanoivat minulle kiinnostävänsä enemmän huomiota siihen, miten lasta kohdellaan pihaleikeissä. Sadutuksen avulla lapsi voi kertoa kokemuksistaan, jotka verhoutuvat tarinointiin.

3.3. Arviointi

Tämän opinnäytetyön toiminnallisella osuudella tavoiteltiin sitä, että lapset kiinnostuisivat luonnosta ja saisivat uusia kokemuksia. He näkisivät luonnon moninaisuuden ja oppisivat sekä lajistoa että luonnon vaalimista.

Valokuvauksen avulla lapset pääsevät myöhemmin takaisin muistoissaan metsäretkiin ja voivat kerrata kasvattajien kanssa retkillä opittuja asioita.

Valokuvauksen kautta lapsia osallistettiin toimintaan ja toiminta oli lapsilähtöistä kuvauspaikkojen valinnan kannalta. Opinnäytetyössä huomioitiin eettisyys suunnitteleamalla tehtävistä ikätasoisia ja mahdollistamalla, että kaikki pystyvät osallistumaan toimintaan. Tehtävissä ei vaadittu tiettyjä vahvuuksia, vaan jokainen sai tehdä oman taitotasonsa ja kiinnostuksensa mukaan. Jokainen huomioitiin yksilöllisesti ja kaikkien tekemiä töitä valokuvattiin, sekä niistä keskusteltiin lapsen kanssa. Lapsi sai itse sanoittaa huomionsa ja häntä kannustettiin toiminnassa.

Merkityksellistä on, että näitä kaikkia toimintaympäristöjä pyritään kehittämään ja monipuolistamaan lapsen elinpiirissä, jolloin kokemusten karttuminen tuo itsevarmuutta ja avaa ovet luovuudelle. Lapset viihtyvät metsässä ja kokivat keskustelujemme perusteella metsän miellyttäväksi leikkipaikaksi. Myös päiväkotiryhmän kasvattajat ovat metsäretkihenkisiä ja tukivat lasten innokkuutta rakennella luontotaideteoksia ja kannustivat luonnon tutkimiseen. Erilaiset toimintaympäristöt voivat vaikuttaa lasten käyttäytymisen muuttumiseen. Metsäalueen tutuus ja tutut kasvattajat vaikuttivat siihen, että

lapsissa ei ilmentynyt poikkeavaa reagoitua verrattuna aiempaan käyttäytymiseen.

Metsäretkillä otetut valokuvat jäävät päiväkodin käyttöön. Liitän osan valokuvista opinnäytetyöhöni. Valokuvaus auttaa tuloksen saavuttamisessa, joka on lasten tutustuttaminen luontoon ja sen materiaaleihin sekä eri kasvilajeihin. Lapset saavat käyttöönsä valokuvia luonnosta ja voivat myöhemmin kasvattajien kanssa muistella, mikä oli esimerkiksi minkäkin puun nimi tai kuinka he löysivät materiaaleja, joita oli luvallista käyttää luontotaideteoksissa. Tällä tavalla luonnon suojeleminen ja arvostaminen tulee esille myös myöhemmässä vaiheessa, kuin vain juuri niillä kolmella tekemällämme metsäretkikerralla. Luonnon kunnioittaminen auttaa ihmisiä ymmärtämään, kuinka toinen voi olla haavoittuvainen. Sitä voidaan opettaa lapsille kertomalla heille, kuinka luonto kärsii, jos sitä kohdellaan kaltoin. Tällä tavalla voidaan lapset saada huomioimaan myös se, kuinka toisen satuttaminen haavoittaa. Ihminen voi omalla käyttäytymisellään tuhota luontoa peruuttamattomasti tai vaikutukset voivat olla pitkäaikaisia.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 23) ohjeistetaan, että lapsia innostetaan ja motivoidaan luomaan merkityksiä ympäristöstä ja muista ihmisistä. Opetuksessa otetaan huomioon myös lasten luontainen kiinnostuminen ja tutkimushalu eri asioista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa mainittujen oppimisympäristöjen avulla lähdin suunnittelemaan ohjaamaani kolmea metsäretkeä. Tavoitteena metsäretkillä on tutustuttaa lapset lähimetsään saada heidät huomamaan uusia asioita luonnosta. Keskustelemme myös luonnonsuojelemisesta. Toisella metsäretkikerralla hippaleikki auttaa lapsia oppimaan liikkumisesta metsässä ja leikkimään ympäristössä, jossa ei ole valmiita leikkikaluja. Lapset pääsevät myös valokuvaamaan.

Ensimmäisellä metsäretkikerralla kuvasin itse lasten tekemät teokset, sillä metsäretkemme aikana satoi jonkin verran ja yritin ottaa kuvat kastelematta puhelinta. Lapset saivat itse vaikuttaa kuvaan niin, että he kertoivat mistä kuvakulmasta he haluavat kuvan otettavan. Näytin otetun kuvan heille ja jos se

ei miellyttänyt, niin otimme uuden kuvan. Lapset hämmästyivät, kuinka paljon selkeämmin heidän teoksensa erottui maastosta kuvassa verrattuna siihen, että sen näki omilla silmillä. Katselimme teoksia eri kulmista ja lapset huomasivat, kuinka niiden muoto muuttui riippuen siitä, mistä päin teosta katseli.

Lasten oivallukset olivat upeita. Osa lapsista keksi ihania tarinoita valitsemiensa kuvauskohteiden innoittamina. He osasivat hienosti kuvailla valitsemiaan paikkoja ja uteliaina kyselivät esimerkiksi mikä mikäkin kasvi on. Kävimme läpi sammaleen ja jäkälän eroja. Mietimme miksi jotkut kivet ovat punertavia ja toiset harmaita. Yksi lapsista kysyi: ”Miksi kivi ei tarvii hengitysjuttuja?” Tuon lauseen kautta keskustelimme elollisesta ja elottomasta luonnosta. Yksi lapsista käveli mietteliäänä luokseni ja sanoi: ”Hämmästyttävää! Puissa ei ole lehtiä ja kukaan ei ole siivonnut niitä täältä pois.”, näyttäen maahan kertyneitä puunlehtiä. Kerroin, ettei niitä tarvitse metsästä siivota, sillä metsä tykkää niistä. Ne antavat maukasta, uutta kasvualustaa taas uusille kevään kasveille.

Havainnoin avulla huomasin, kuinka innoissaan lapset olivat ja kysymykset lisääntyivät kerta kerralta. Annetut tehtävät olivat sopivia kyseiseen ikätasoon nähden. Lasten keskittyminen luontoon kasvoi, kun heille vastattiin heitä askarruttaviin kysymyksiin ja tutkimme yhdessä mitä eroja esimerkiksi eri puulajeilla on. Metsäretkien aikana lasten kanssa keskusteltiin luonnon suojelemisesta ja luonnon kunnioittamisesta.

Lasten tutustuminen luontoon kasvattajien kanssa monipuolistui tehtävien ansiosta. Kasvattajat kiittivät ohjauskerroista ja sanoivat sen synnyttäneen heille uusia ideoita, kuinka metsäretkiä voisi enemmän hyödyntää päivittäisessä toiminnassa esimerkiksi juuri valokuvauksen avulla. Yksi idea oli, että lapset voisivat ottaa kuvia, joita liitetään ryhmätilan seinällä olevaan vuosikalenteriin. Aina vuodenajan muuttuessa otettaisiin uusia kuvia lasten toimesta tutusta ympäristöstä. Sillä tavoin voisi selkeästi havaita vuodenaikojen muuttumisen merkit luonnossa.

Toisen retkikerran alussa kysyin lapsilta mitä he muistavat ensimmäisestä metsäretkestä kanssani. Lapset alkoivat luetella eläimiä ja he kertoivat miten

luonnon materiaaleja voi käyttää. Asiat, joita kävimme läpi, oli jäänyt hyvin heidän mieleensä. He muistivat myös, ettei saa roskata, koska se on rumaa. Tämän perusteella voisin arvioida, että menetelmät ovat olleet lasten mielestä mukavia ja olen saanut suunniteltua niistä ikätasoisia.

Kolmannen kerran sadutus ja valokuvaus olivat lapsille mieleisiä. Kävimme tarkemmin läpi luontoon liittyviä ilmiöitä lasten kysymysten ja huomioiden avulla. Luonnon monimuotoisuuden ymmärtäminen toki vaatii pidempää aikajännettä, mutta nämä metsäretkikerrat olivat sysäys sitä kohti. Lasten huomiot ja kiinnostuksen kohteet olivat erilaisia verrattuna ensimmäiseen ohjaamaani kertaan. Lapset huomasivat pienempiä ja yksityiskohtaisempia asioita metsästä. Aluksi he kiinnittivät huomionsa kokonaisuun puihin ja isoihin kallioihin ja kolmannella kerralla he kyselivät enemmänkin aluskasvillisuudesta ja erilaisista yksityiskohdista, kuten esimerkiksi siitä miten puut kasvavat isoiksi ja mitä sitten tapahtuu, kun puu kaatuu.

4 POHDINTA

Prosessilla oli hyvät toteutumismahdollisuudet metsäretkien suhteen. Retkijankohdat oli sovittu viikoille 41–43. Päiväkotiryhmä menee joka perjantaiamu metsään säästä huolimatta. Sitä kuinka lapset ottavat tehtävät vastaan, ei voi ennakoita. Vastaanottavuus riippuu useista eri asioista, kuten lapsen aamusta, keskittymiskyvystä, kiinnostuksen asteesta ja ystävien vaikutuksesta. Jos lapsen paras ystävä ei ole kiinnostunut kyseessä olevasta tehtävästä, lähtee lapsi usein ystävänsä mukaan ja kieltäytyy tekemästä pyydettyjä asioita. Ohjeiden selkeys on tärkeää ja se, että asiat esitetään selkeästi ja johdonmukaisesti. Toteutettavat toiminnot eivät ole sääriippuvaisia, joten ne voidaan tehdä myös sateella.

Metsäretket onnistuivat aikataulullisesti melkein suunnitellusti. Yksi retkikerta täytyi siirtää, mutta saimme järjestettyä sen viikkojen 41–43 ajalle. Metsäretkien tavoitteena oli tutustuttaa lapsia luontoon ja näkemään siellä asioita eri perspektiivistä. Lasten innokkuutta seurattessani ja kuunnellessani lasten keskusteluja sekä jutellessani ryhmän kasvattajien kanssa, olivat retket onnistuneita tavoitteiden näkökulmasta. Lasten osallisuus toteutui retkillä, sillä lapset saivat itse päättää mitä materiaaleja käyttivät ja mistä he haluavat kuvan ottaa sekä he saivat halutessaan käyttää sadutusta. Ajankohta olisi voinut olla hieman aiemmin syksyllä, niin luonnossa olisi ollut monipuolisempia tarkastelun kohteita. Toki syksy tuo ruskan kautta oman värikkyytensä. Jälkeenpäin ajatellen olisi ollut mielenkiintoista suunnitella metsäretket lasten kanssa yhdessä, jolloin toiminta olisi tullut lapsilähtöisempää. Aikataulullisesti tämä oli kuitenkin mahdotonta.

Kohtasin jokaisen lapsen aidosti ja juttelin myös kaikkien ryhmän kasvattajien kanssa. Lasten kanssa puhuimme myös muustakin, kuin juuri tekeillä olevasta tehtävästä. Lasten avoimuus ja halu ottaa kontaktia tuntuivat mukavalta. Kunnioitin jokaista lasta ja annoin tasapuolisesti positiivista palautetta jokaisen upeista luomuksista ja hienoista kuvattavista paikoista sekä suunnattoman nopeasta juoksuvauhdista. Huomioin lapset myös yksilöllisesti ja kysyin

jokaiselta, onko hän tyytyväinen lopputulokseen vai haluaisiko hän vielä lisätä jotain tai kuvata eri tavalla kohdetta. Jollekin lapsista oli hankalaa kohdistaa kameraa kohdalleen, jolloin kuvasimme yhdessä, mutta niin että lapsi päätti, milloin painamme kuvausnappia, jotta kuvakulma tuli juuri niin kuin hän halusi.

Lapset voivat löytää metsäretkillä toisia leikkikavereita kuin keiden kanssa he yleensä päivän aikana leikkivät. Metsäleikit tuovat erilaisen lähestymistavan lapsille, kun he saavat itse keksiä leikit eivätkä leikit perustu leluntekijöiden jo valmiiksi asettamaan kaavaan. Leluissa on yleensä ohjeet, kuinka niillä leikitään. Kepit, kivet, kalliot ja mättäät eivät sisällä niitä. Lasten mielikuvitus pääsee valloilleen, ja leikkeistä tulee monipuolisia ja virikkeellisiä. Luonnosta voi löytää sadunomaisia paikkoja ja mielikuvitus saa ajatukset suorastaan lentämään. Luonnon merkityksen lisääminen elinympäristössä saa lapsen näkemään laajemman mahdollisuuden kerätä erilaisia positiivisia ja kauaskantoisia kokemuksia. Itse suunnitellut perheen keskeiset metsäretket eväiden kanssa, esimerkiksi kannon nokassa nautittu kuuma kaakao voileipineen, tuovat lapselle ikuisia muistoja.

Lasten kanssa retkeily oli antoisaa ja lasten toimeliaisuus oli mieleenpainuvaa. Iloisia lapsia metsäaukio täynnä. Iloinen puheensorina täytti metsikön. Metsäretket ovat tärkeitä varhaiskasvatuksessa sekä kokemusten että toimintaympäristön monipuolisuuden vuoksi. Lapset eivät tällöin vieraannu liikkumisesta metsäpoluilla ja mielikuvituksen käyttö lisääntyy, kun metsässä puuhaillaan erilaisia toimintoja, kuten rakennetaan majoja ja kiipeillään kaatuneiden puunrunkojen päällä huudellen: "Kato! Täällä on kaatunu dinosaurus!"

2 LÄHTEET

- Halkola, U., Mannermaa, L., Koffert, T. & Koulu, L. (2009). *Valokuvan terapeutinen voima*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Heikkinen, A. (toim.) (2017). *Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalisalan ammattihenkilöstön eettiset ohjeet*. Talentia ry. Duodecim.
- Järvinen, K. & Mikkola P. (2015). *Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa*. Pedatieto Oy.
- Karlsson, L. (2014). *Sadutus. Avain osallisuuden toimintakulttuuriin*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Koivula, M., Siippanen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) (2017). *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Tampere: Vastapaino.
- Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. (2014). *Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kotkan esiopetussuunnitelma (2014). Saatavissa 1.11.2019 <https://peda.net/kotka/esiopetus/ops-esiopetus/eo/4etp/4oytjo/tjty/ymp%C3%A4rist%C3%B6kasvatus/ymp%C3%A4rist%C3%B6kasvatus>
- Kotkan varhaiskasvatussuunnitelma 2019. Ympäristökasvatus. Saatavissa 6.11.2019 <https://peda.net/kotka/varhaiskasvatus/vp3/4vptsjt/4ppa/oppimisen-alueet/tjty/ymp%C3%A4rist%C3%B6kasvatus/ymp%C3%A4rist%C3%B6kasvatus>
- Lastentarhanopettajan ammattietiikka. Lastentarhanopettajaliitto. (2004). Saatavissa 4.11. 2019 <https://docplayer.fi/19534162-Lastentarhanopettajan-ammattietiikka.html>
- Nurmi, J. Ahonen, T. Lyytinen, H. Lyytinen, P. Pulkkinen, L. & Ruoppala, I. (2014). *Ihmisen psykologinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Opetushallitus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016). Saatavissa 29.1.2019 https://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

- Parikka-Nihti, M. & Suomela, L. (2014). *Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus
- Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Hankekausi 2009-2011.
- Saatavissa
1.11.2019 http://www.socca.fi/kehittaminen/aiempaa_kehittamista/varhaiskasvatus_vkk-metro/
- Ruokonen, I. Rusanen, S. & Välimäki, A. (toim.). (2009). *Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa ihmettelyä ja tekemistä*. Saatavissa
29.1.2019
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80314/3ade1cb7-b61e-4c73-b0a8-b0305b3f927b.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Salonen, K. (2012). Mielen ja luonnon yhteyksiä – eko- ja ympäristöpsykologian näkökulma. Teoksessa K. Salonen, T. Helne & T. Silvasti. (toim.) (2012). *Yhteyksien kirja: Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*. (s. 235–245). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Suomen luonnonsuojeluliitto. (i.a.) Toimintaa ja lepoa metsässä. Saatavuus
7.5.2019. <https://www.sll.fi/mita-me-teemme/kestava-elamantapa/askelia-eteenpain/koulumetsat>
- Tuormaa, M. (2016). *Takapihalta alkaa seikkailu. Tarinoita ja toimintaideoita lähiluontoretkeille*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Varhaiskasvatuslaki 540/2018.
Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- Willamo, R. (2012). Milloin luonto voi hyvin – ja ihminen. Teoksessa K. Salonen, T. Helne & T. Silvasti (toim.) (2012). *Yhteyksien kirja: Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*. (s. 46-48). Tampere: Juvenes Print.
- Välimäki, R., Weyner, E. (2014). Valokuvausta päiväkodin arjessa: lapsen osallisuuden vahvistaminen valokuvailmaisun keinoin.
Opinnäytetyö. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Saatavissa
14.10.2019 <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201405229224>